

ВІДЫ І ФУНКЦЫІ АЦЭНАЧНАЙ МЕТАНІМІІ Ў МЕДЫЯТЭКСЦЕ (НА ПРЫКЛАДЗЕ ФРЭЙМА «АДУКАЦЫЯ»)

В. А. Горбач

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
Gorbach_olga@mail.ru*

Матэрыял прысвечаны асноўным відам ацэначнай метаніміі на прыкладзе фрэйма «адукацыя» ў медыямаўленні. Разглядаюцца функцыі метаніміі ў сучасных тэкстах СМІ Беларусі.

Ключавыя словы: метанімія; медыятэкст; фрэйм; адукацыя.

ВИДЫ И ФУНКЦИИ ОЦЕНОЧНОЙ МЕТОНИМИИ В МЕДИАТЕКСТЕ (НА ПРИМЕРЕ ФРЕЙМА «ОБРАЗОВАНИЕ»)

О. А. Горбач

*Белорусский государственный университет,
ул. Кальварийская, 9, 220004, г. Минск, Республика Беларусь,
Gorbach_olga@mail.ru*

Материал посвящен основным видам оценочной метонимии на примере фрэйма «образование» в медиаречи. Рассматриваются функции метонимии в современных текстах СМІ Беларусі.

Ключевые слова: метонимия; медиатекст; фрэйм; образование.

Фрэймовая прырода метаніміі мае на ўвазе разгляд семантычнай сумежнасці не проста як моўнай з’явы, а як кагнітыўнага працэсу, цесна звязанага з арганізацыяй ведаў у свядомасці чалавека.

Нагадаем, што фрэйм – гэта структура, у якой адлюстроўваецца тыповая сітуацыя або канцэпт з наборам слотаў (элементаў, роляў, уласцівасцяў), якія запаўняюцца канкрэтнымі значэннямі ў залежнасці

ад кантэксту. У фрэйме «адукацыя» ў якасці слотаў могуць выступаць віды адукацыі: агульная, прафесійная, дадатковая, спецыяльная (інклюзіўная).

Метанімія, у сваю чаргу – гэта перанос значэння ўнутры аднаго фрэйма або кагнітыўнай мадэлі: сувязь усталяўваецца паміж элементамі, якія з’яўляюцца сумежнымі або суправаджальнымі ў рамках вылучанага фрэйма. У фрэйме «адукацыя» на перэферыйнай зоне выяўляюцца метанімічныя пераносы, што пабудаваны на аснове лагічнай або сітуацыйнай сумежнасці, характэрнай для вучэбнага і адукацыйнага асяродку. Асноўныя прыклады метаніміі, якія можна сустрэць у адукацыйным кантэксце, уключаюць пераносы тыпу: *аўтар – твор; месца – дзеянне ці падзея; частка – цэлае; дзеянне – вынік; прадмет – матэрыял; вучэбны працэс – месца, супрацоўнікі – установа* і інш.

Прааналізуем найбольш пашыраныя па частотнасці мадэлі метанімічных канструкцый, якія апісваюць фрэйм «адукацыя» і рэалізуюцца ў журналісцкім маўленні рознымі відамі:

1. Агульнамоўная лексічная метанімія, калі словы ўжываюцца з агульнавядомымі лексічнымі значэннямі, якія шырока прызнаныя і выкарыстоўваюцца ў мове для перадачы пэўных сэнсаў. Так, у мадэлі «Совместно с Министерством здравоохранения Беларуси пройдет День здоровья – серия просветительских мероприятий с практическими занятиями, направленными на укрепление здоровья детей и молодежи» (<https://www.sb.by/>) лексема *Министерство здравоохранения Беларуси* рэалізуе перанос *установа – супрацоўнікі*.

2. Дыскурсіўная лексічная метанімія – гэта разнавіднасць метаніміі, якая сумяшчае ў сабе прамое і пераноснае значэнне слова і спараджае індывідуальныя, аўтарскія метанімічныя выразы, заснаваныя звычайна на агульнапрынятых моўных мадэлях метаніміі. Напрыклад, «Республиканский «Последний звонок» собрал в Гомеле лучших выпускников из всей Беларуси» (Наст. газ., 23.05.2025), дзе спалучэнне «Последний звонок» перадае як назву мерапрыемства, так і падзею, звязаную з ёй.

3. Дыскурсіўная звышслоўная метанімія – тып метаніміі, які выходзіць за рамкі асобнага слова, які стварае тэкставыя сувязі і асацыяцыі на аснове семантычнай або кантэкстуальнай блізкасці элементаў унутры тэксту. Ужыванне метанімічнай аргументацыі ў тэксце СМІ накіравана на тое, каб уздзейнічаць на светапогляд і пачуцці так, каб прыняць пэўны пункт гледжання, што мае камунікатыўную зададзенасць у паведамленні. У канструкцыі: «Варкаўт супраць гаджэтаў: школьнікаў

Наваполацка аб'яднала спартыўная ініцыятыва «Антыгеймер» (Наст. газ., 18.12.2024) лексемы *варкаўт*, *гаджэты* праз асацыятыўны рад ў змесце падводзяць чытачоў да ідэі здоровага ладу жыцця і абмежавання выкарыстання тэхнічных прыстасаванняў дзецьмі і залежнасці ад іх.

4. Асобна варта разглядаць «метанімічныя сімвалы, у тым ліку сімвалы-паэтызмы (неба, нябёсы, труну, Вакх)» [1, с. 4]. Праз уключэнне метаніміі ў медыятэкст аўтар ярка і вобразна можа перадаць свае думкі, і, акрамя гэтага, фарміруе пэўнае ўспрыманне і стаўленне да падзеі, якую апісвае. Напрыклад, «У райцэнтры Карма таксама ёсць свой Акропаль і свой Парфенон» (Наст. газ., 10.02.2025), дзе уласныя назвы *Акропаль*, *Парфенон* перадаюць семантычную сумежнасць паміж значэннямі лексем *месца* – *падзеі*.

Некаторыя даследчыкі называюць асноўнымі функцыямі метаніміі ў медыятэксце: інструментальную і прагматычную. Так, інструментальная «дапамагае дадумваць інфармацыю і ствараць уласную карціну таго, што адбываецца», а прагматычная «з'яўляецца сродкам фарміравання ў адрасата неабходнага для аўтара эмацыянальнага стану і светаўспрымання» [2, с. 238]. Напрыклад, інструментальная функцыя праяўляецца ў мадэлі: «У Юрацішках спорт стаў галоўным сакрэтам школьных субот» (Наст. газ., 15.03.2024), дзе чытач самостойна можа зразумець, што хацеў сказаць аўтар у загалоўку медыятэксту.

Прагматычная роля метаніміі ў медыядыскурсе выяўляецца праз перадачу ацэнкі, дасягнутай за кошт пераносу акцэнтнай увагі. Для таго, каб выказванне не ўспрымалася «як адназначнае і катэгарычнае, рэферэнт наўмысна хаваецца або пазбаўляецца асобаснай канкрэтыкі, што дазваляе ацаніць яго ў негатыўным ключы» [2].

Прагматычная функцыя метанімічных мадэляў у медыятэксце заключаецца ў тым, каб уздзеінічаць на чытача праз выкарыстанне розных гістарычных, культурных, ідэалагічных і палітычных канатацыі, а таксама рознай ацэнкі і трансфармацый. Гэта ўздзеянне захоўвае выгляд аб'ектыўнасці, асабліва ў выпадках, калі рэферэнт застаецца невызначаным або невядомым. Часам, ускоснае ўказанне на рэферэнта з дапамогай метанімічных канструкцый успрымаецца як нетыповае ці па-за межамі камунікатыўных нормаў.

Звернемся да адрэзку журналісцкага маўлення: «Как Запад выкачивает *мозги* со всего мира. На протяжении веков западная цивилизация развивалась за счет активного грабежа ресурсов, добываемых подчас за тридевять земель. Колониальная эпоха стала временем разграбления

и последующего исчезновения целых государств и цивилизаций, как это было, например, в Южной Америке. Но ныне главным ресурсом стали **мозги**. Теперь нет нужды засылать конкистадоров: достаточно грамотных «охотников за головами», которые найдут талантливых людей и подтолкнут их к переезду в страны «золотого миллиарда» (<https://www.sb.by/31.07.2025>). У прыведзеным кантэксце аўтар уключае семантычную сумежнасць (метанімію) і тым самым свядома пазбягае прамога абазначэння рэферэнта, стварае пэўную нявызначанасць і неадназначнасць, што спрыяе фарміраванню адмоўнага вобраза ў медыятэксце з дапамогай адзначанай стылістычнай фігуры, дзе ў лексемах Запад, мозги трансфармуецца пераноснае значэнне слоў, што раскрывае механізм фрэймавай метаніміі. Так, доступ да адной канцэптуальнай сутнасці ажыццяўляецца праз другую, якая знаходзіцца з ёй ва ўстойлівай звязцы ў рамках вылучанага фрэйма. У метанімічным пераносе актывізуецца пэўная сумежнасць (*частка – цэлае, месца – дзеянне*) і запаўняецца элементамі, якія знаходзяцца ўнутры аднаго фрэйма, а не паміж рознымі канцэптуальнымі абласцямі. Падобныя пераносы на аснове метаніміі часта адлюстроўваюць спецыфіку інфармацыі, звязанай са сферай адукацыі ў медыятэксце. Фрэймавая тэорыя разглядае метанімію як спосаб арганізацыі і рэалізацыі ведаў унутры стандартных сітуацый (фрэймаў), дзе асацыяваныя адзін з адным элементы (слоты) могуць замяшчаць адзін аднаго ў мове, абапіраючыся на кагнітыўную сумежнасць.

Такім чынам, семантычная сумежнасць (метанімія), у цэлым, дапамагае лаканічна і вобразна перадаваць думкі, эканоміць словы ў інфармацыйных тэкстах, рабіць маўленне больш яркім і вобразным, пры гэтым абапірацца на устойлівыя сувязі паміж прадметамі, дзеясловамі, месцамі і іх значэннямі, якія адаптаваны да адукацыйнага кантэксту.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Ерёмин А. Н., Петрова О. О. Субстантивная метонимия в современном русском языке (теоретические основания и модели реализации): учебно-методическое пособие. 2-е изд. Москва: ФЛИНТА, 2018. URL: <https://e.lanbook.com/book/105161> (дата обращения: 30.07.2025).
2. Бернадская А. А., Горностаева Ю. А., Евсеева И. В. Лингвистика информационно-психологической войны : монография / Красноярск : СФУ, 2020. Книга. URL: <https://e.lanbook.com/book/181614> (дата обращения: 30.07.2025).